

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA MİLLİYETÇİ VE DEVRİMCİ NİTELİKTE MİLLÎ HALK AYAKLANMASI OLARAK KUVA-Yİ MİLLÎYE ÜZERİNE TARİHSEL VE KURAMSAL BİR YAKLAŞIM

Bayram BAYRAKDAR*

Öz

Bu makaleye konu olan *kuva-yi milliye* terminolojisi oldukça geniş boyutlu bir kavramdır. *Kuva-yi Milliye* terimi, Türk İstiklâl Savaşı boyunca iki farklı ve fakat birbirini tamamlar nitelikte algılanmalı ve anlaşılmalıdır: Bunlardan birincisi, ulusal milis teşkilleri olarak görev yapmışlardır ki, bizim asıl konumuzu meşgul eden bunlardır. Bununla birlikte bir diğer anlamı ise daha kapsamlı olup ulusal kurtuluş savaşını topyekûn ifade etmektedir. Bu anlamda konuyla ilgili uzun bir süreci anlamlandırma adına değerlendirme yapacak olursak, *kuva-yi milliye*, yalnızca silâhlı direniş için halk örgütlenmesi değil, müdafaa-yı hukuk, redd-i ilhak dernekleri, heyet-i milliyeler, kongreler, Ankara'da toplanan TBMM ve bağlı organlar ile tüm ordu birliklerini kapsamaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Kuva-yi Milliye, Müdafaa-yı Hukuk, Redd-i İlhak, Türk Kurtuluş Savaşı, Kongreler, Türkiye Büyük Millet Meclisi.*

AN HISTORICAL AND THEORETICAL APPROACH TO THE NATIONALIST AND REVOLUTIONARY POPULAR UPRISING AND KUVA-YI MILLIYE AT TURKISH INDEPENDENCY WAR PERIOD

Abstract

The terminology of the nationalist forces which is the subject of this article is quite large. The term *Kuva-yi Milliye* (Turkish National Forces) should be perceived and understood int two different ways but as complementary to each other: First, they served as national militia organizations, which occupied our main subject. However, it also has a more comprehensive meaning and represents the whole national liberation war. In this sense, if we make an evaluation in the name of interpreting a long process, the national force, covers

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi
(bayram.bayrakdar@deu.edu.tr), (Orcid: 0000-0003-2098-9453).

not only the people's organization for armed resistance, but also the Defence of The National Rights, Annexation Rejection associations, national committees, congresses, the Turkish Grand National Assembly and related organizations and all army units gathered in Ankara.

Keywords: *Turkish National Forces, Defence of The National Rights, Annexation Rejection, Turkish Independence War, Congress, Turkish Grand National Assembly.*

Giriş

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros silâh bırakışması, bütün olumsuzluklarına karşın uzun süren Balkan Savaşları ve peşinden I. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisinin gölgesinde anti İttihatçı propagandanın etkisiyle genel olarak ülkede göreceli de olsa kısa süreli bir ferahlayıcı ortam yaratmıştı. Bu konuyla ilgili olarak Ahmet İzzet Paşa hükûmeti, vilâyetlere, müstakil sancaklara ve ordulara duyurduğu bildirimlerle, sanki böyle bir algının oluşmasını amaçlamış gibiydi. Sadrazam İzzet Paşanın imzasını taşıyan 2 Kasım 1918 tarihli sirkülerde amaçlanan düşünceyle, kısaca, çeşitli etnik ve inanç temelli unsurlar arasında bir uyum sağlamak, toprak kardeşliği sevgisine dayalı bir zemin hazırlamak ve bu amaca yönelik genel güvenliği tesis etmek biçiminde yeni bir sosyo-politik süreç yaratmak plânlanmıştı¹.

Bu algının yansımalarının bir sonucu olarak hükûmetin yayınladığı bildiri, genel olarak yıllarca ülke kaynak ve araçlarının kapasitesinin çok üzerinde, yönetilemez geniş coğrafyalarda devam eden can sıkıcı, bunaltıcı ve bıktırıcı savaştan kurtuluşun bir sonucu olarak savaşın doğrudan mahkûm ve mecbur ettiği askerler ve geniş halk kesimleri tarafından her tarafta o günlerde olumlu karşılanmıştı.

Böyle olmakla birlikte 1918'in Kasım'ından itibaren, mütarekenin uygulanması sürecinde hemen hemen tüm Anadolu'da hükûmet organlarının fonksiyonlarını kaybetmeleri sonucu, azınlık unsurlar, özellikle Rumlar, İtilâf devletlerinin himayesine güvenerek buldukları bölgelerde kışkırtıcı eylemlere başlamışlardı. Rumları mütareke sürecinde kışkırtıcılığa yönelten uluslardan İngilizler ve Fransızlar, Kasım ayı ortalarından itibaren mütarekenin bir gereği iddiasıyla İstanbul'da postane yönetimlerine nüfuz ettiler. İstanbul ve Beyoğlu postanelerine Fransız subaylar yerleştirildi, basına sansür koydular. Aynı dönemde İngilizlerin Musul'u işgallerini Fransızların İskenderun'u işgalleri izledi. 1918 Aralık'ında Adana'ya girdiler².

Diğer taraftan söz konusu Müttefikler, *askeri temsilci, kontrol ya da irtibat subayları* adı altında görevlendirdikleri kişiler aracılığıyla demir

1 Türkân Ülkütaşır, "Mondros Mütarekesi'nin Sarsıntıları ve Karşı Direnişler", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 23, İstanbul, 1969, s. 37.

2 *A.g.m.*, s.189-190.

yollarına, limanlara ve haberleşme araçlarına müdahale ediyorlardı³. Batılı Müttefikler, benzer biçimde 1918 Aralık ayı itibariyle Türkiye'de jeopolitik öneme sahip noktaları denetimleri altına aldılar⁴. Türk Boğazları'na 63.000 asker yerleştirdiler. Adana demiryolu üzerinde 5. 500 İngiliz askeri, Güneydoğu Anadolu'da 30.000 Fransız askeri, Antalya, Isparta, Muğla, Afyon ve Eskişehir dolaylarında 13.500 İtalyan askeri yerleştirilmişti. Tüneller ve demiryolu güzergâhlarını da kapsayacak biçimde yaklaşık 100.000 kadar İtilâf askerinin Anadolu'da görevlendirilmesi yalnız Yunanistan'ı değil, yüzyıllardır Türk imparatorlukları yönetimi altında yaşamış olan Anadolu Rumlarını da tahrik ediyordu⁵. Hükûmetin 2 Kasım 1918 tarihli romantik nitelikli genelgesi bir yana Anadolu yağmalanıyordu.

Dünyada kurulacak olan yeni dengeleri belirlemek amacıyla 18 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı başlatıldığı zaman, Türkiye basınında konuyla ilgili olarak Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin bir bildirisi yayınlanmıştı. Ülkedeki hâkim siyasal eğilimi göstermesi açısından bu bildiri anlamlıydı⁶. Söz konusu bildiride; *"Devlet-i Osmaniye'nin tarihi dostları olan devletlerin irşaadat ve müsaadat-ı siyasiye ve iktisadiyesine rağmen, aynı hükûmetlerin mensub olduğu Zümre-yi düveliyeye ve esasat-ı medeniyeye karşı ilanı harb ederek memleketi nakabil-i telafi felâketlere düşürmesin, i bilâhare[daha sonra] zuhur eden fırsatları da kasten fevt ile ihânetkâr bir siyasetde temerrüd etmesini (...) Huzur-ı millet ve medeniyette alenen takbih ve ekseriyet-i azîmeyi milletin de takbih eylediğine kani olduğunu beyan eder (...) Bugün milletimiz nazari cihanda[dünyanın gözünde] maateessüf [üzülerek] Almanya ile birlikte medeniyet ve hürriyete karşı harb ederek Düvel-i İ'tilafîye'yi müşkilat-ı azîmeye düşürmek..."* değerlendirmesiyle teslimiyetçi bir politika izliyordu. Hürriyet ve İtilâf Partisi gibi Osmanlı hükûmeti de aynı görüşleri paylaşmıyor değildi. Bu anlayış romantik-muhafazakâr bir eğilimi yansıtmaktaydı. Yenilenler safında yer alan hükûmet, galiplerden *"merhamet"* dileniyordu⁷.

3 Türk İstiklâl Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, ATASE Yay., Ankara, 1962, s. 132-133.

4 İbrahim Artuç, Kurtuluş Savaşı Başlarken, Kastaş Yay., İstanbul, 1987, s. 31-36; Ergün Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Ege Üniversitesi Yay., İzmir, 1987, s. 145.

5 Artuç, a.g.e., s.31-36.

6 Söz, 25 Ocak 1919.

7 Mustafa Kemal Atatürk, yakın tarihimizle ilgili olarak 1927'de kaleme aldığı Nutuk'ta, ülkenin genel durumunu şöyle yansıtmaktadır: *"Muhasım devletler/İtilâf, Osmanlı devlet ve memleketine maddeten ve manen tecavüz hâlinde; imha ve taksime karar vermişler. Padişah ve Halife olan zat, hayat ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmüyor. Hükûmeti de aynı hâlde. Farkında/bilincinde olmadığı hâlde başsız kalmış olan millet zulmet ve müphemiyet/belirsizlik içinde tecelliyata/kadere muntazır. Felâketin dehşet ve sikletini idrake başlayanlar, buldukları muhit/ortam ve hissedebildikleri tesirata göre çare-yi halâs telâkki eyledikleri / kurtuluş olarak gördükleri tedbirlere müteessil/başvurmakta. (...) Diğer mühim bir noktayı da ifade etmek lâzımdır: Çâre-yi halâs/kurtuluş çözümü ararken İngiltere, Fransa, İtalya gibi düvel-i muazzamayı/büyük güçleri gücendirmemek esas gibi telâkki olunmakta/algılanmaktaydı idi. (...) O hâlde çare-yi halâs ararken iki şey mezu bahis olmayacaktı. Bir defa itilâf devletlerine karşı vaz'ı husumet alınmayacaktı ve padişah ve halifeye merbut/bağlı ve canla başla sadık kalmak şart-ı esasi olacaktı. (...) Efendiler, bu vaziyet karşısında bir tek karar vardı. O da hakimiyet-i milliyeye müstenit/ulusal egemenliğe dayanan bilâkayd ü şart müstakil yeni bir Türk deoleti kurmak". Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk I, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay., İstanbul, 1973, s. 12-13.*

Mütareke Türkiye'sinde istenmeyen bu gelişmeler yaşanırken, Batı Anadolu'da jeopolitik ve stratejik önem taşıyan Aydın Vilâyeti'nin merkezi İzmir'de Nurettin Paşa, hem vali hem de İzmir'den Çanakkale'ye kadar uzanan sahada 17. Kolordu'nun komutanıydı. Bu göreve I. Dünya Savaşı'nın son günlerinde atanmıştı. Yakın dönem Cumhuriyet tarihinin temel konularını toplumla paylaşma adına Fevzi Hatipoğlu'nun *Balıkesir Postası* gazetesinde 1945 Mart'ında yayınlanan "Balıkesir'de Kuva-yi Milliye Nasıl Teşekkül Etti", başlıklı makalesinde bölgesel örgütlenmelerle ilgili kapsamlı analizler yer almaktadır. Yapılan değerlendirmede Mütareke günlerinde 1919 Ocak ayından itibaren Türkçe basında bölgenin Yunanistan'a verileceği ile ilgili haberler çıkmaya başladığında, Batı Anadolu sancaklarında yaşayan yurt savunması konusunda duyarlı kişiler, olası işgal ve istilâlara karşı örgütlenmek için Nurettin Paşanın önderliğinde, 1 Aralık 1918'de İzmir'de kurulmuş olan *Müdafa-yı Hukuk-ı Osmaniye* derneğinde 2-19 Mart 1919 tarihlerinde genel bir kongre düzenlendiği bilgisi yer almaktadır. Kongreye İzmir, Aydın, Manisa, Denizli ve Balıkesir temsilcileri katıldılar. Bölgenin işgal ve istilâsına karşı sivil halk örgütlenmesinde etkisi oldukça ses getiren kongreye adı geçen sancaklarda olduğu gibi Balıkesir'den de önemli temsilciler katılmışlardır⁸. Bu toplantıya katılan kişiler, kuva-yi milliyenin ve müdafaa-yı hukuk örgütlenmelerinin inşâ sürecinde etkin görevler üstlenmişlerdir.

İzmir'in İşgalinin Bölge ve Ülke Üzerinde Yankıları

Bilindiği gibi Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan İngiltere'nin önderliğindeki Büyük Güçler, kuracakları *yeni dünya düzeni* adına, dayatmalarını, 1919 Ocak ayı ile başlattıkları Paris Konferansı ile yasal bir zemine oturtmak istiyorlardı. Konferansta Yunanistan'ın talepleriyle ilgili olarak 5 Şubat 1919'da oluşturulan karma bir komisyon çalışmalarını Mart ayının sonlarına doğru tamamladı. Yunanistan'ın kimi istekleri ayıklanarak önemli bir bölümü kabul edildi.

Bu gelişmeler İtalya'nın Anadolu'daki emellerine sekte vurdu; çünkü İtalya'nın savaşa girmesini sağlayan 1915 Londra mutabakatında, savaş sonunda imparatorluk Türkiye'si parçalandığında, İtalya'ya *hakkaniyetli bir pay alacağı sözü verilmişti*. İtalya'nın Anadolu'nun geniş bir kısmını alabileceğine, Türk illerinden Antalya ile birlikte çevresindeki kentleri de kuzeyde İzmir güneyde Adana dâhil bu ülkenin egemenliğine göz yumulmuştu⁹. İtalyanlar bu düşünceye kapılmışlardı ve/veya inandırılmışlardı. Adana, Sykes-Picotla Fransızlara kalacaktı, İtalyanlar bu mutabakatı görmemişlerdi, sonradan duyduklarında çok tedirgin olmuşlardı.

8 Fevzi Hatipoğlu, "Balıkesir'de Kuva-yi Milliye Nasıl Teşekkül Etti", *Balıkesir Postası*, 14-15 Mart 1945.

9 Margaret Macmillan, *Paris 1919*, (Çev., Belkıs Dişbudak), ODTÜ Yay., Ankara, 2004, s. 418.

1917'de Alplerde St Jean De Maurienne kasabasında İngilizler ve Fransızlar Türkiye'nin daha büyük bir bölümü aralarında anlaşarak pay etmişlerdi¹⁰. Burada İtalya'ya Adana ve İzmir hattı da söz verilmişti. Fransa, buna Rus ihtilâlcî hükûmetinin görüşünü bahane ederek karşı çıkmış ve tam onay verilme dahi İtalyanlar emellerini sürdürmekteydiler.

Paris Konferansı'nda 1919 Nisanında İtalya ile Adriyatik krizi yaşanırken, Lloyd George ile Clemenceau Anadolu'yu yem olarak kullanmaya hazırdılar. ABD başkanı Wilson da İtalyanların Anadolu'da koloni edinmesine sıcak bakmıyordu. Wilson'a göre İtalyanların "sömürge yönetmede tecrübeleri yoktu". Lloyd George'a göre, "Romalılar çok iyi koloni yöneticisiydi. Türkler ise uysal toplumdur ve demiryollarına zarar vermezlerdi. Wilson'a göre, Modern İtalyanların Romalılarda bir ilgisi olamazdı. Hem İtalyanları Yunanlılar da sevmiyordu"¹¹.

1919 Mayıs ayının ilk haftasında Büyük Güçlerin Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı ileri sürülmesi düşüncesi netlik kazanınca, İtalyanlar konferansı boykot etti. 2 Mayıs 1919'da Üç Büyükler ABD, İngiltere ve Fransa, bir araya geldiklerinde Venizelos'un da kışkırtıcı etkisiyle, Anadolu kıyısının Yunan karakterli olduğu, Türklerin azınlık teşkil ettiği, iç bölgelerde Türkler çoğunlukta olsa bile ekonomik nedenlerle oraların da Yunanistan'ın egemenliğine verilmesini talep ediyordu¹². 6 Mayıs 1919'da Üç Büyüklerin oluru teşvik ve himayesi sonucu Yunanlılar, 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal ettiler¹³.

15 Mayıs 1919'da tıpkı Selânik'teki Yunanlılara karşı Tahsin Paşanın aymazlığının benzeri, İstanbul hükûmetinin kararsızlıktan doğan sorumsuzluğu nedeniyle İzmir'de gerçekleşti. Yunan işgal ordusuna karşı 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa, işgal karşısında ordusunu kışlalardan çıkarmadı. Vali Kambur İzzet Bey de benzer tutum içindeydi. Yunan işgalinin ilk gününde 400, ikinci gününde 4 ya da 5000 dolaylarında Türk şehit edildi¹⁴. İzmir'de tam bir terör havası estirildi, halk ya süngülendi ya da kurşunlanarak katliamlara maruz kaldı. Güzelyalı, Küçükalyalı, Göztepe semtlerinde oturan Türk ailelerin malları yağmalandı, namuslarına el uzatıldı¹⁵. Askerlik Şubesi Başkanı Albay Süleyman Fethi Bey, Gazeteci Hasan Tahsin (Osman Nevres), Tüccar Bakırcızâde

10 A.g.e., s. 419.

11 A.g.e., s. 420.

12 Macmillan, *Paris 1919*, s. 421. Yunan talepleri radikaldi, ama *Paris 1919* başlıklı incelemede yansıtıldığı kadarıyla, Amerikalı uzmanlar konuya Yunanlılar gibi bakmıyorlardı. Bu uzmanlara göre, *İzmir, Anadolu halkının gözleridir, ağzıdır, burun delikleridir*. Bunun yanında söz konusu uzmanlara göre Türkler, dışarıdan yönetilmeyi gerektirecek kadar geri bir toplum değildir.(...) Anadolu Türkünü yakından tanıyan ABD'li misyonerlerin, onunla yıllardır birlikte çalışmış olan İngiliz ve Fransız arkeologların, onunla ticaret yapmış olan İngiliz tüccarların, onunla savaşmış İngiliz askerlerinin ortak görüşüne göre, bu insanlar Yakın Doğu'nun her halkı kadar dürüst bir halktır ve esas olarak şövalyece içgüdüler taşımaktadır. s. 421-422.

13 Salahi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, TTK Yay., Ankara, 1987, s. 51-52.

14 Aybars, a.g.e., s.141.

15 Ömer Sami Coşar, *İstiklâl Savaşı*, 17 Mayıs 1919.

Hafız Sabri Bey, ayrıca otuzdan fazla subay süngülenerek ya da kurşunlanarak katledildiler¹⁶. Yunanlılar bir hafta içinde İzmir'in tamamını ele geçirdiler, çevre ilçe ve köylerde işgallerini aralıksız sürdürdüler. İşgalin etkisi Türkiye'nin dışına taştı. İşgalle ilgili olarak İngiliz parlamentosunda sert tartışmalar yaşandı¹⁷.

İşgal olayını *İzmir Redd-i İlhak* derneği aynı gün tüm Batı Anadolu il ve ilçelerine duyurdu. Şehirlerde, ilçelerde, kasaba ve köylerde halk üzerinde panik havası hâkimdi.

İzmir'in işgalini izleyen süreçte Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak Mustafa Kemal Paşa, istifasını İstanbul hükûmetine sunmadan bir kaç gün önce İzmir'in işgalini konu eden 5 Temmuz 1919 tarihli harbiye Nazırı Ferit Paşaya, Sadrazam değil, ülkenin her tarafında İtilâf devletlerinin iradesinin yansıması ve Yunan işgalleri karşısında hükûmetin aldığı tutumu da eleştiren yazısı ile millî mücadeleyi yapılandıran iradeyi de açığa vurmaktaydı¹⁸:

“... Hiç bir makul sebep yok iken İzmir'in ve Antalya'nın hükûmetimizin bilgisi dahi olmadan, düşmanca işgali ve silâhsız biçare halkın Rum eşkiyasına doğrutulması ve binlerce ırz ve namusun ayaklar altına alınması ve hâlen de Aydın vilâyetinin her tarafında bu faciânın sürmesi ve uzayıp gitmesi bir müddet evvel oradan Nurettin Paşanın alınmasının ve vahim bir kumanda değişikliğinin şükranı neticesi mi idi?! (...) [Doğu Anadolu kastedilerek] bu havali için dahi böyle kanlı bir akıbet hazırlanmış ve buna mani görülen [Ali İhsan ve Yakup Şevki Paşalar] gibi kumanda heyetlerinin değiştirilmesi lüzumu hissedilmiş ise temsilcilerin vatanın imhasını gerektiren teklifleri karşısında, hükûmet yetkililerimizin ikinci bir hıyanete vasita olmaktan ise, millet fertleri arasına fert olarak karışması örnek alınacak bir vatanperverlik olur. (...) Dersaadetteki [İstanbul'daki] bazı kişiler ve bilhassa bir iki ay bile payidar olamayan değişmiş kabineler, kendilerinde görülen 'görme bozukluğu ve kalp zayıflığı ile milletin taleplerine ters düşen ve meşru olmayan fikirlerle vekâlet etmek ve yetki kullanmak gibi tarihin en feci sorumluluklarından katiiyen uzak kalmalıdır. Pek yanlış ve hatalı anlayışlar olduğunu görüyorum. (...) Bugün vatanımızda millî bir kudret varsa, o cereyan, felâketlerden ders çıkaran milletin kalbinden ve bilincinden doğmuştur. (...) Mütareke hükümlerini korumaya bile asla riayet etmeksizin alabildiğine tecavüzlerde[saldırılarda] bulunan ve her türlü türlü haysiyet kırıcı misaller ortaya koyan İngilizlere itimat etmek pek saflık olur”.

İzmir'in işgalinden sonra Batı Anadolu'da ulusal örgütlenmenin karargâhlarından biri hâline gelen Balıkesir'de Mustafa Necati ve Hüseyin Vasif Beylerin önderliğinde yayınlanan *İzmir'e Doğru* gazetesinde, iç ve dış husumet odaklarını gösteren ve onlara karşı bir tutum öneren Özdemir [Mustafa Necati] imzalı bir yazıda; *kardeşlerimiz İzmir'de ağlarken, yeşil Türk ovaları Yunan ayakları altında çiğnenirken ve her gün yüzlerce arkadaş ve dindaşımızın hayatlarına zehir*

16 Aybars, a.g.e., s.141.

17 Sonyel, a.g.e., s.54.

18 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C. I, TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, Ankara, 1940, s. 13-15.

katılırken 'İzmir'e doğru' olan bu hareketin gayr-i meşru olduğu iddia edilebilir mi? Millî kuvvetlere karşı bir harekete girişilebilir mi? Bu gibi hareketlerden muvaffakiyet temin edilebilir mi? Bizi kurtaracak bir kuvvet vardır, o da kuvve-yi milliyedir; çünkü kuvve-yi milliyeye demek vahdet-i fikir ve emel, vahdet-i gaye demektir. 'Kuvve-yi milliyeye demek İzmir'e doğru hareket' demektir. İzmir'e doğru olan her hareket meşru ve bu hareketi takviye etmek bir vazife-yi milliyedir. Vazifenin namus demek olduğunu bilen her fert bu kuvvetin zahiridir [koruyup gözetleyen]. Bu kuvvete muarız olanların bütün emelleri gayr-i meşrudur"¹⁹.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, bölgeden gelen protesto telgrafları karşısında İstanbul'da Sadrazam Damat Ferit Paşa, dönemin basınında yer alan şekliyle İtilâf devletleri temsilcilerine verdiği notada kısaca şu düşüncelerini dile getirdi²⁰:

"... Hükûmet-i Osmaniye Paris Konferansı kararlarına muhalefet etmez, fakat Yunan askeri tarafından vaki olacak bir işgale, rıza gösteremez; çünkü Devlet-i Osmaniye'nin ecza-yı dahiliyesinden olan bu Asya şehrinin ne örfen, ne tarihen ne de coğrafya nokta-yı nazarından hükûmet-i hazırasıyla [işgalci Yunan hükûmeti] hiçbir münasebeti yoktur. Eğer hatıratı tarihiye [Eski Yunan uygarlığı konusu] bir hak teşkil edebilirse, Bahr-i Sefid sevhâlinin [Akdeniz kıyılarının] birçok nukatının [yörenin] da aynı hâlde duçar olması [işgal edilmesi] iktiza eder.(...) Türk kavmi iki asırdan beri daire-yi muhtariyetinden hariç bırakılan yerlerin cümlesinde, bütün müessesatının [kurum ve kuruluşlarının], emlâkinin, câmilerinin, mekteplerinin, hâsılı bütün mevcudiyet-i milliyesine varıncaya kadar her şeyin mahv olduğunu gördüğü hâlde, cebr ve şiddetin

19 İzmir'e Doğru, 20 Teşrin-i sâni 1335/Kasım 1919. Kuva-yi Milliyeye'nin kapsamlı açıklaması, TBMM ile ordu-millet şeklinde örgütlenme stratejisiydi. Ordulaşmak burada olmazsa olmazlardandı. 1920 yılının Ağustos ayında TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Batı Anadolu cephelerinde teftiş ve denetlemelerde bulunur. Bu teftişler süresince subaylarla bir araya gelir ve onların yurtseverlik ve milli duygularını pekiştiren ve onları cesaretlendiren konuşmalar yapar. Afyon konuşmalarının İkaz gazetesinde yayınlanan bir bölümünün dönemin ulusal gazetelerinden Yeni Gün, alıntılanak suretiyle yayımlar:

"... Arkadaşlar, İngilizler ve müttefikleri milletimizin istiklâlini [bağımsızlığını] imhaya karar vermişlerdir. Milletler, istiklâllerini hiç kimsenin lütf-ı atifetine [bağışlanmasına] medyun [borçlu] değildir. Hiç kimse kimseye, hiçbir millet diğer millete hürriyet ve istiklâl [özgürlük ve bağımsızlık] vermez. Milletlerde tabiaten ve fitraten[doğal ve yaratılıştan] mevcut olan bu hak, milletlerce, kuvvetle ve mücadele ile mahzuz bulundurulur. Kuvveti olmayan, binaenaleyh [bundan dolayı] mücadele edemeyen bir millet, mahkûm ve esir mâhiyettedir [durumdadır]. Böyle bir milletin istiklâli gasp olunur. Dünya hayatı için, insanca yaşamak için istiklâl [bağımsızlık] lâzımdır. İstiklâl sahibi olmak için haiz-i kuvvet [güç sahibi] olmak ve bunun için mevcudiyetini isbat etmek icap eder [gerekir].

... İngilizler, milletimizi istiklâlden mahrum etmek için, pek tabii olarak, evvelâ onu [milletimizi] ordudan mahrum etmek çarelerine tevessül ettiler[girişiminde bulundular]. (...) Her hâlde ordu, düşmanların birinci hedef-i taarruzu oldu. Orduyu imha etmek için mutlaka zabitanı [subayları] mahvetmek, zelim etmek [alçaltmak, ajite etmek] lâzımdır [gerekir]. Buna da teşebbüs ettiler. Bundan sonra milleti koyun sürüsü gibi boğazlamakta mevani[engeller] ve müşkilât [güçlükler] kalmaz. (...) Bu itibarla milletimiz, hür ve müstakil [özgür ve bağımsız] yaşamak lüzumuna tam bir iman[inançla] ile kani olmuş ve buna azm-i kat'î ile [şaşmaz bir prensip olarak] karar vermiştir.(...) Unutulmamalıdır ki, milletin hâkimiyetini bir şahısta veyahut mahdut eşhasın elinde bulundurmakta menfaat bekleyen cahil ve gafil insanlar vardır". Yeni Gün, 10 Ağustos 1920.

20 Ahenk, 25 Mayıs 1919.

hakka karşı muzafferane mübareze ettiği [savaştığı] zamanlarda bile idare-yi Osmaniye'ye tâbi olan milletlerin kendilerince aziz ve kıymetdar olan hissiyatlarına riayet etmiştir”.

Damat Ferit imzasıyla hükümet yaptığı protestoyu tarihsel, coğrafi ve hukuksal temellere dayandırarak karşı bir tutum aldı. İzmir'in Müttefiklerce işgali pek önemli değildi, fakat Yunanlıların işgali yansıtılan nedenlerle söz konusu olamazdı. Sadece Mütareke sürecinde değil milli mücadelenin en çetin dönemlerinde özellikle TBMM'nin açılmasından sonra toplumsal temellerinden yoksun kalan ve Müttefiklerin insafına dayanarak var olmaya çalışan İstanbul hükümetleri, gayri milli ve işbirlikçi bir sürece hızla sürüklendi. Özellikle TBMM'ni boğmak için Yunan işgal ve istilâlarıyla birlikte çıkarılan büyüklü küçüklü isyanlar ile ister istemez asi ve irticai başkaldırıların kaynağı hâline geldi ki, ana malzemelerini eğitimsiz köy çocuklarının oluşturduğu, Anzavur, Bolu, Düzce, Hendek, Konya ve 1921'deki Koçgiri isyanları ölümüne mücadele verilerek güçlkle bastırılabilmiştir.

Düşman işgal ve istilâsı tehdidi altındaki Anadolu'da Mütareke sürecinde savaşların yıkıcılığının bir sonucu olarak imparatorluk bakiyesi olarak nitelendirilebilecek Balkan ve Kafkas göçmenleriyle ilgili, Mustafa Necati'nin perspektifiyle, genel bir değerlendirme, basında şu şekilde yer almıştır²¹: “Bulgar süngüsü, Yunan bıçağı Türk'ün kalbinde cerihalar açarken Rumeli'nin Müslüman olan sakinleri ihtiyar babalar, genç anneler çocukları ile birlikte Balkanları aşarak ovaları geçerek aylarca buzlu çamurlu yollarda ölerək sürünerek Türk'ün tarihi yuvasına sevgili ülkesi olan Anadolu'ya sığındılar. Kafkas'ın yalçın kayaları üzerinde düşman mermileri Türk'ün başına yağarken, Türk yine çoluğuyla çocuğuyla müebbet yurduna geldi. Rumeli'den, Kırım'dan Kafkas'tan cihanın her köşesinden kopan Türkler, hep bu ata evinde toplandılar. (...) Eğer Türk öldürölmek isteniyorsa şunu kat'i bir lisanla iddia ederiz ki, Türk için lâyemut [ölümsüz] bir hayat mukadderdir. İşte Balkan Harbi ve sonrası vekayii. Balkanlar harbinden mağlup çıkan Türk, hasta adam ilan edilip ölüme mahkûm edilmişken, o ölü bütün varlıklar karşısında yalnız imanıyla bir Çanakkale yarattı.(...) Milletlere hakk-ı hayat bahşeden bu asrın zihni karşısında Türk öldürölmek istenilirse bu kabil olmayacaktır; çünkü mukadderat-ı cihana hâkim bir kuvvet vardır, o da kuvve-yi hakikiye-i ilâhiyedir.(...) [dönemin işgal ve istilâ koşullarında, Türk toplumunu moral ve motivasyon yönünden canlandırmak adına] Onun için tekrar ederiz ki, Türk'ün hayatı lâyemuttur [ölümsüzdür]”.

Millîci güçlerin bu tepkilerine karşın Aynı İstanbul hükümetinin, İzmir'in işgali ve beraberinde yaşanan istenmeyen durumlar karşısında Karesi/Balıkesir Mutasarrıflığına gönderdiği 17 Mayıs 1919 tarihli uyarıcı telgrafında daha teslimiyetçi bir tutum içine sürüklendiği görölmektedir²²: “İzmir'in Yunan askeri tarafından işgalini hükümet, Düvel-i Mutelife mümessilleri nezdinde şiddetle protesto etmiştir. Bu protestonun Paris ve Londra'ya tebliğ edilmiş

21 İzmir'e Doğru, 9-13 Kânun-ı evvel 335/ 9-13 Aralık 1919.

22 Hilmi Ergeneli, “1919 Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar”, *Belleten*”, C. 48, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1985, s. 173.

olduğuna şüphe yoktur. Kuvve-yi galibiyeye mukavemet mümkün değildir [Büyük Güçlere karşı direnmek imkânsızdır]; fakat bu kuvvete serfuru [itaat] etmek hiçbir vakit hakkından fariğ olmak [vazgeçmek] manasını tazammun [kapsamaz] etmez. Mamefih böyle mühlik [ölümcül]anlarda akibetin tavazzuhuna intizaren [gelişmelere bakarak] vakar ve sükûneti muhafaza etmek de bir vazife-yi vatanperveri ve bir mükellefiyettir” .

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali ve Yunan askerlerinin yaptığı katliamlar, Türkiye'nin her yanında derin bir üzüntüyle karşılandı. Gelişmelerin farkında olan birçok kişi bunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk olan topraklarının parçalanması yolunda ilk adım olarak değerlendiriyordu. İşgali protesto etmek için İstanbul'da kalabalıklar, ellerinde siyah bayraklarla yürüyüşe geçtiklerinde, üst sınıfa mensup eğitilmiş kadınlardan oluşan bir heyet, ilk kez, protesto için İngiliz yüksek komiserini ziyaret etti. Sultan sarayında ağlıyordu. Vekilleri padişaha cılız sesle protesto yapılmasını öneriyorlardı. Orada bulunan Mustafa Kemal, onlara, *bu protestonuzun Yunanlıların ya da İngilizlerin geri çekilmesini sağlayacağını mi düşünüyorsunuz*, dediğinde orada bulunanlar yalnızca omuz silktiler. Mustafa Kemal, orada bulunanlara yönelik *belki alınacak daha kesin tedbirler vardır*, diye söz etti²³. Mustafa Kemal, bugün bayram olarak kutlanan 19 Mayıs'ta Samsun'a çıktığında ve sonrasında Erzurum ve Sivas kongrelerinin amaç ve tedbirlerini milli ve ihtilâlcî bir topyekûn mücadeleye hazırlık olarak organize etti ve değerlendirdi. Geniş bir halk hareketi başlatılması milli mücadelenin ana temalarındandı. Anadolu'da kurulmuş olan müdafaa-yı hukuk teşkilerinin toplam 83'ünden 78'inin İttihatçı gelenekten gelen kadrolarca yönetildiğini göz ardı etmemek gerekir. İşte “kuva-yi milliye” adıyla halk gücüne dayalı milis teşkileri askeri birimlerin yakınında yapılan faaliyetlerini sürdürmüşler ve topyekûn çalışmalarıyla halkla birlikte vücut bulmuşlardır.

Kuva-yi milliye Anadolu'da, düşman işgal ve istilâsına karşı, giderek güçlendikçe ve müdafaa-yı hukuk kuruluşlarıyla Mustafa Kemal'in önderliğindeki Heyet-i Temsiliye'ye ve daha sonra TBMM'ne bağlanınca İstanbul hükûmetinin, artık, toplumsal temelleri kalmıyordu. Yeni bir yasal otorite olarak ortaya çıkan iradeyi milliye, bilinen tüm kurum ve kurallarıyla siyasetin ana dokusunu oluşturuyordu.

Türk Kurtuluş Savaşı'nın doğası gereği topyekûn halk hareketine dönüşmesinin gerisinde kuva-yi milliye olgusunun özel bir yeri ve önemi vardır. *Kuva-yi milliye* terminolojisi oldukça geniş boyutlu bir kavramdır. *Kuva-yi Milliye* terimi, Türk İstiklâl Savaşı boyunca iki farklı ve fakat birbirini tamamlar nitelikte algılanmalı ve anlaşılmalıdır: Bunlardan birincisi, ulusal milis teşkileri olarak görev yapmışlardır ki, bizim asıl konumuzu meşgul eden bunlardır. Bununla birlikte bir diğer anlamı ise daha kapsamlı olup ulusal kurtuluş savaşını topyekûn ifade etmektedir. Bu anlamda konuyla ilgili uzun bir süreci anlamlandırma adına değerlendirme yapacak olursak, kuva-yi milliye, yalnızca

23 Macmillan, *a.g.e.*, s. 424.

silâhlı direniş için halk örgütlenmesi değil, müdafaa-yı hukuk, redd-i ilhak dernekleri, heyet-i milliyeler, kongreler, Ankara'da toplanan TBMM ve bağı organlar ile tüm ordu birliklerini kapsamaktadır²⁴.

Bu kurumsal yapılar, kökensel olarak imparatorluk kaynaklı etki ve yansımaları barındırmakla birlikte, çağının çocuğu olarak mütarekeyle birlikte Batıdan talimat alan anlayış ve tutumlara meydan okuyan Türk ulusuna mâl olarak yeni bir devrimci ve milliyetçi toplum ve devlet yapılanmasını tanımlamaktadır; yâni tarihiliğini hatırlayan, ama milli bağımsızlığına gem vuran iç ve dış etkilere ve yapılara meydan okumak suretiyle vücut bulmuştur. Kuva-yi Milliye Ruhu, tüm cumhuriyet döneminin tek maddelik anayasası niteliği taşıyan *hâkimiyet-i milliye ve istiklâl-i tam* ilkesini gözeten milliyetçi ve inkılâpçı bu özü mutlaka barındırmalıdır. Bu kapsamın dışına çıkan her söylem ulusal egemenlik ve bağımsızlık kavramın yabancılaşır.

Bu makalemde kuva-yı milliyenin yukarıda yansıttığım dar anlamda bir değerlendirmesi yapılacaktır. Bu anlamda kuva-yı milliye olgusu, Batı Anadolu'da şeffaflaşmış bir fikir akımının uygulamaya geçirilişi şeklinde değil, fakat düşman işgal ve istilâsına karşı yurt savunması düşüncesiyle ortaya çıkmış bir aksiyonun ifadesidir. Bu hareketi başlatanlar, öncelikle, efeler değil sivil ve askeri üst yöneticilerdi. Bu önder kadro, çoğunlukla, 19 ve 20. yüzyıl döneminde modern eğitim kurumlarında okumuş ve yetişmiş kimselerdi. Efeler, zaman içinde mücadele örgütlerine katıldılar, kolordu ya da tümenlere yakın yerlerde değerlendirilerek ulusal mücadelede çok önemli görevler üstlendiler²⁵.

Tarih araştırmacılarınca bilindiği gibi Müttefiklerin tahrik ve teşvikiyle işgal ve istilâ için kullanılan Yunan tehdidine karşı, önceleri halk Batı Anadolu'da ilgisiz gözükmekteydi. Genel paylaşım savaşının getirdiği bıkınlık ile mütarekede ekonominin bir dereceye kadar canlanıyor olması, İstanbul hükûmetinin izlediği oyalama siyaseti ve genel olarak halkın genel kültür düzeyinin düşüklüğü sonucu emperyalizmi gereken ve istenen biçimde algılayamaması gibi etkenler nedeniyle, tepki göstermek bir yana Aydın, Manisa, Akhisar, Bergama ve daha başka yerlerde olduğu gibi işgalcilere yaranmak ister bir tutum içinde gözükmekten rahatsızlık duymuyordu. Çoğunluk ise tepkisiz biçimde bekleyiş içindeydi²⁶. Burada göz ardı edilmemesi gereken konu, askeri yöneticiler ve bürokrasinin nispeten örgütlü olmasına karşın geniş halk kesimlerinin örgütsüz ve dağınıklığı idi. Bilinen nedenlerle iş bölümü ve organizasyon konusunda halkın pasif bırakılmasıydı. Toplum ve devlet yönetimi açısından sosyo-ekonomik ve politik teşkilatlanma deneyiminden yoksunluğun yanı sıra sanayi devrimi sürecinin dışında kalmanın da payı az değildi.

24 Bayram Bayrakdar, *Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılâp Tarihi*, Detay Yay., Ankara, 2015, s. 184.

25 Bayrakdar, *a.g.e.*, s. 140-141.

26 *A.g.e.*, s. 141.

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali ile başlayan Yunan işgal ve istilâ girişimleri giderek merkezde Afyon istikametinde ve kıyı bölgelerinde yayılması Türk direniş hareketini geçici bir süre için değil, geniş bir alanda ve uzun bir zaman dilimi içinde örgütlenmek durumu ile yüz yüze bıraktı. O nedenle üst yöneticiler dediğimiz kadro, bölgenin temel dinamiklerini etkin kılarak kendilerinde gördükleri misyonun da etkisiyle millî mücadeleyi yürüteceklerdi. Bu nedenle savaşacak genç insan, silâh ve cephane birliklerin donanım durumu, personelin beslenmesi ve barınması kısaca lojistik, cephe gerisinin düzenlenmesi, ulusal direnişe hasım unsurların etkisiz kılınması gibi etkenler bölge ve ülke çapında örgütlü bir savaş yöntemini dayatmaktaydı.

Aslında bu görevleri yapacak güç devletin kendisiydi; ancak, devlet zayıflığının ve yabancı devletlerin iradesine mahkûm olmanın bir sonucu olarak gerekli iradeyi koyamadı. Bu nedenle ulusal örgütlenme tamamen devletin dışında, bir bakıma devlete karşı olarak, halk tarafından yapılacaktı. İmparatorluğu sürdürme adına Türkler, ulusal egemenliği boğan irade ve kurumlara karşı millî tepkilerini açığa çıkardılar. Millet in milliyetçi ve ihtilâlcı sesini içeride ve dışarıda duyurmak için propaganda yapmak gerekmekteydi. Savunmayı yapanların küçük ve halktan kopmuş bir kadro ile değil, tamamen halkın kendisi olduğu inancını da vermek gerekmekteydi²⁷. Halkla birlikte örgütlenmek çağdaş meşruiyetin olmazsa olmazlarındandı. Halkın topyekûn örgütlenmesi ve başkaldırmasıyla istenen amaç sağlanabilirdi. Mustafa Kemâl Atatürk'ün önderliğinde Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas kongrelerindeki Milliyetçi ve ihtilâlcı tutum, bu bağlamda anlaşılıp değerlendirilmelidir. Bu amaç, ancak ulusal kongrelerle sağlanabilirdi. Anadolu'da İzmir'in işgalinden sonra, 1919 yılını kongreler dönemi olarak değerlendirmek yerinde bir yaklaşım olacaktır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Balıkesir bölgesinde ve tüm Batı Anadolu'da ulusal karakterdeki halk örgütlenmesi hareketinin hızla yaygınlaşmasının gerisinde, 1908 yılından itibaren ülkenin ulaşım ve iletişim açısından geçmişe göre gelişmiş durumda bulunmasının payı göz ardı edilmemelidir. Büyük bir bölümü bugünkü sınırlarımız içinde olan yaklaşık 1000 km²lik bir coğrafyada 91 kilometrelik telgraf ağı kurulmuştu. Bu sistem Hindistan'daki 28 kilometre uzunluğunda olan tüm telgraf ağının iki katından daha fazla idi; ayrıca, ABD'nin telgraf ağının %40'ı kadar bir uzunluğa sahipti. Tren yolları da Anadolu'da başlıca ulaşım ağını oluşturmaktaydı²⁸.

Mustafa Kemal önderliğinde dar ve/veya geniş kapsamlı kuva-yi millîye oluşumu bu alt yapı üzerine inşa ediliyordu. En geniş anlamda millî mücadele iki meşru organa dayanmaktaydı. Kuva-yi millîye ve müdafaa-yı hukuk örgütleriydiler bunlar. Bu örgütler TBMM açılmadan önce etkin bir şekilde faaliyetlerine devam etmekteydi. Meclis açıldıktan sonra, mecliste birlikte

²⁷ A.g.e., s. 141.

²⁸ Kurt Steinhauser, *Atatürk Devrimi Sosyolojisi*, (Çev., M. Aktaş), Sander Yay., İstanbul, 1973, s.91.

çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Mustafa Kemal TBMM’de 1 Mayıs 1920 tarihinde bu örgütlerle ilgili açıklayıcı şu bilgileri vermiştir²⁹:

“Vatanı müdafaa ve muhafazadan ibaret olan vazife-yi asliye doğrudan doğruya milletın kendisine teveccüh etmiş bulunuyordu. Millet, orduya kendi içinden teslim ettiği efradını, düşman tecavüzüne maruz kalan mintikaların müdafaaasına, düşman tasallutuna uğrayan kardeşlerinin hayatının muhafazasına memur etmeye mecbur olmuştu. İşte buna kuva-yi milliye diyoruz ve bütün kâinat böyle diyor.

Asıl milletın vahdetini vücuda getiren ve İstanbul’un içinde bulunduğuşeraite rağmen, bu vahdeti dahile ve harice göstermeye müteveccih bir maksat için yapılan teşkilât ise yalnız kuva-yi milliye efradından, zikrettiğimiz müsellâh [silahlı] efrattan ibaret değildi. Bilâkis, bütün memlekette ve memleketin en ücra köşelerinde bile vücuda gelmiş doğrudan doğruya kanuni ve medeni bir teşkilâttır ki, ona müdafaa-yı hukuk teşkilâtı diyoruz. Onda silâh mevzubahis değildir. Belki medeni, içtimai ve umumi nokta-yı nazardan [çağdaş uygarlık ve toplumsal ve genel açılardan] siyasi bir cemiyet demektir ve bu cemiyetin her vilâyet ve müstakil livalarda [sancaklarda] biliyorsunuz heyet-i merkezîyeleri vardır, heyet-i idareleri vardır. İşte hükümet-i merkezîyede [İstanbul hükümeti] merci bulamayan ordu da bittabi[doğal olarak]bir taraftan himaye edilmek, idame, sevk ve idare edilmek lüzumunu duyuyordu ve bu suretle müdafaa-yı hukuk teşkilâtı, kuva-yi müsellâhayı da içine almış oluyordu”.

Burada Batı Anadolu’da başlayıp tüm Anadolu’ya yayılan millî mücadele örgütlenmesinin anatomisinin değerlendirilmesinde yarar vardır: Millî mücadelenin ideolojisi Mustafa Kemal’den ayrı mütalaa edilemez; çünkü hem fikirselle arka plânı ve uygulaması açısından sistemi koyan ve yapılandıran odur. Bu kapsamda günümüz araştırmacılarından Sina Akşin, Mustafa Kemal’in dünya görüşünü *demokratik-burjuva* yaklaşımıyla tanımlamaktadır³⁰.

Keza Türk Kurtuluş Savaşı’nın genel karakterini teorik açıdan değerlendirmek isteyen bilim adamlarından Nejat Kaymaz, yaptığı tahlilinde, Türk Kurtuluş Savaşı’nı ne başlarken ve ne de daha sonra halk hareketi olarak görmemektedir. Kaymaz, yaptığı değerlendirmede şu ifadeleri kullanmaktadır: *“Kuşkusuz bu olay bir halk savaşı değildir. Hele kendi siyasal egemenliğini kurmaya çalışan bir emekçi halk kitlesinin [proleterya] kapitalist iç ve dış güçlere karşı giriştiği öğretiselle uğraş hiç değildir. Sivil ve asker, özellikle memur, aydınların işgalleri protesto amacıyla yerel halk savunma örgütleri kurmaları biçiminde başlayıp bazı eşraf-tüccar, zenaatkâr, meslek erbabı-toprak ağaları, din adamları ve şeyhlerin katılması ve çeşitli halk kesimlerinin-köylü ve kentli gönüllüler, aşiret gurupları ve eşkıya çetelerinden derlenen silâhlı milis birliklerinin gerilla eylemlerine geçirilmeleri suretiyle gelişen direniş hareketi, ancak, ordunun yüksek kumanda düzeyinde görevli bir asker kişinin önderliği ele almasından ve bilinçli bir örgütlenme, plânlama ve propaganda çalışmasına*

29 TBMM Gizli Celse Zabıtları 1920-1921 I, Ankara, 1985, s.4-5.

30 Sina Akşin, “Mustafa Kemal Atatürk’ün İktidar Yolu”, *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*, Hürriyet Yay., İstanbul, 1984, s. 89.

girişmesinden sonra, gerçek kapsamına ve ulusal kurtuluş savaşı niteliğine kavuşmuştur. Böyle bir olaya Marxist ya da başka bir öğreti açısından bir ad vermek gerekirse bu, herhâlde, burjuva hareketidir”.

Bülent Tanör, millî mücadelenin doğası üzerine yaptığı analizde, bir halk hareketi demek olan Türk Kurtuluş Savaşı'nın inşa süreci, demokratik bir devletin doğuşuyla ilgili olarak, aşağıdan yukarıya doğru bir yapılanmadan söz eder³¹. Tanör, kurtuluş savaşının Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla ilgili *seçkin*ci ya da *mucizeci* türden tezlerle açıklamanın geçersiz olduğunu ileri sürerken, aynı zamanda millî mücadelenin toplumsal ayrışımını göz ardı ederek salt kütleli bir olgu olduğu yolundaki savların ne denli geçerli olduğunu sorgulamaktadır³².

Sonuç

En dar ya da en geniş anlamında kuva-yi milliye olgusu ya da millî mücadele, işlenmeye hazır toplumsal dinamiklerin değerlendirilmesi adına uyarıları yukarıdan gelmekle birlikte, aşağıdan yukarıya doğru örgütlenen bir halk hareketi niteliği taşır. Burada Toplumsal kesim ve/veya sınıfların iş bölümü ve organizasyonu göz ardı edilmemelidir. Müdafaa-yı hukuk ve kuva-yi milliye örgütlenmeleri çok geniş kapsayıcı bir niteliğe bürünmüştür. *İhtilâller ve Darbeler Tarihi* başlıklı kitapta, Troçki'nin özel eğitilmiş 2000 kişilik suikast timlerinin, eski yönetime mensup önemli kişileri tasfiyesi olmasa idi Sovyet Devriminin gerçekleştirilemeyeceğini ileri sürer. Çağdaş devrimlerle kıyaslandığında Türk Devrimi, gerçek anlamda tüm toplumsal kesimlerin uzlaştığı/uzlaştırıldığı topyekûn ulusal nitelikli halk hareketi niteliğindedir ve örgütlenme içi boş popülist bir slogan olarak kalmaz. II. Dünya Savaşı sonra doğasından koparılmış dönüştürülen Türkiye'ye bakarak hazır reçetelerle değerlendirilemez. 1920'li ve 1930'lu yıllardaki yapılanma ve gelişmeler bu bağlamda değerlendirilmelidir. Hem içeride hem dışarıda Türkiye'nin saygınlığı çok yüksektir, mazlum uluslara rehberliği içeride ve dışarıda erbabınca böyle değerlendirilmelidir. Türkiye'yi Ortadoğululaştıracak girişimler ve tutumlar ülkemize ve Türk ulusuna ancak değer kaybettirir. Sorun, salt askeri ve güvenlik açısından değil, topyekûn uygarlık arayışı olarak görülmelidir. Bu anlamda Mustafa Kemal Atatürk'ün, *“gerektiği zaman tek bir fert gibi hareket eden yekpare azim ve karar ile çalışmasını bilen bir millet, elbette büyük istikbale lâıyk namzet olan bir millettir”* uyarısı çağdaş uygarlığa öncülüğü vaz' etmiyor mu?

31 Bülent Tanör, “Türkiye’de Kongre İktidarları”, *Yapıt*, (S. 13), Kasım-Aralık 1985, s. 4.

32 Tanör, *a.g.m.*, s. 27-28. Tanör'ün görüşü millî mücadelenin önderliğinin yeri ve değeri saklı kalma koşuluyla Kemalist ortodoksiye reddiye niteliğindedir.

KAYNAKÇA

I. Süreli Yayınlar

Ahenk

İstiklâl Savaşı

İzmir'e Doğru

Söz

Yeni Gün

II. İnceleme Eserler

AKŞİN, Sina, "Mustafa Kemal Atatürk'ün İktidar Yolu", *Çağdaş Düşüncenin İşığında Atatürk*, Hürriyet Yay., İstanbul, 1984.

ARTUÇ, İbrahim, *Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Kastaş Yay., İstanbul, 1987.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk I*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay., İstanbul, 1973.

AYBARS, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ege Üniversitesi Yay., İzmir, 1987.

BAYRAKDAR, Bayram, *Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılâp Tarihi*, Detay Yay., Ankara, 2015.

ERGENELİ, Hilmi, "1919 Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar", *Belleten*, C. 48, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1985.

HATİPOĞLU, Fevzi, "Balıkesir'de Kuva-yi Milliye Nasıl Teşekkül Etti", *Balıkesir Postası*, 14-15 Mart 1945.

MACMİLLAN, Margaret, *Paris 1919*, (Çev., Belkıs Dişbudak), ODTÜ Yay., Ankara, 2004.

SONYEL, Salahi, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, TTK Yay., Ankara, 1987.

STEINHAUSE, Kurt, *Atatürk Devrimi Sosyolojisi*, (Çev., M. Aktaş), Sander Yay., İstanbul, 1973.

TANÖR, Bülent, "Türkiye'de Kongre İktidarları", *Yapıt*, (S. 13), Kasım-Aralık 1985.

TBMM Gizli Celse Zabıtları 1920-1921 I, Ankara, 1985.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, C. I, TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, Ankara, 1940.

Türk İstiklâl Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, ATASE Yay., Ankara, 1962.

ÜLKÜTAŞIR, Türkân, "Mondros Mütarekesi'nin Sarsıntıları ve Karşı Direnişler", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 23, İstanbul, 1969.